

VÄSTMAKTERNAS FÖRSVARSPLANER I BELGIEN OCH HOLLAND 1939—40

Av major LENNART VON HEIJNE

BLAND allmänna faktorer av betydelse vid det slutliga uppgörandet av försvarsplaner för krigsfall mot Tyskland må framhållas:

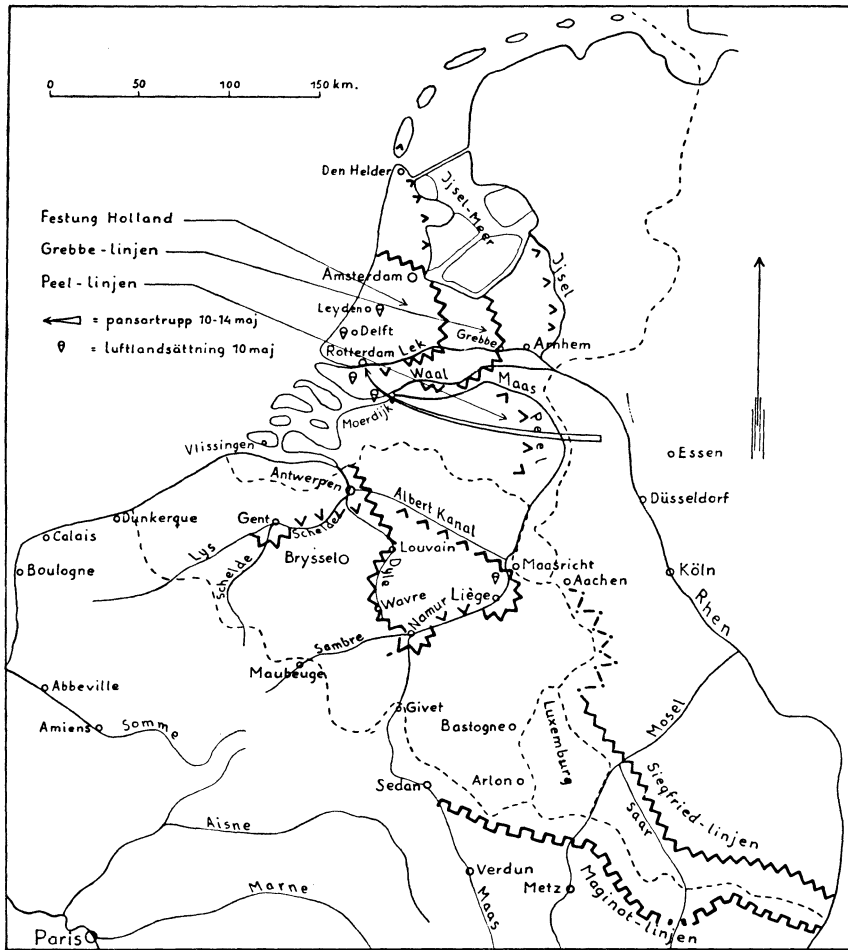
Frankrikes helt naturliga åstundan att redan från början kunna förlägga kriget utanför det egna landets gränser.

Belgiens och Hollands strävan att vidhålla en strikt neutralitet innefattande även långt gående vägran till varje form av militärt samarbete med England och Frankrike.

*

Holland och Belgien hade i flera avseenden likartade försvarsproblem. Båda länderna förde neutralitetspolitik och avsågo att i det längsta undvika bliva inblandade i en stormaktskonflikt. Då utsikterna syntes små att ensamma kunna motstå allvarligare tyskt anfall var sedan långt tillbaka upprätthållandet av brohuvuden skyddande de stora hamnarna vid Rhen- och Scheldemynningarna för förbindelsen västerut det primära i bägge ländernas försvarssystem. Vad resurserna därutöver medgåvo kunde användas för framskjutandet av försvaret till övriga delar av resp. länder.

Politiskt stod före första världskriget Holland med sin övervägande germanska befolkning närmare Tyskland, under det att Belgien med både flamländare och valloner var mera dock icke odelat på den franska sidan. I militärt avseende tog sig detta uttryck bl. a. i att något samordnande av försvarssystemen för gemensamt försvar mot Tyskland icke förekom. Tvärtom sökte t. ex. Holland befästa sin del av Rhenmynningen, varigenom sjöförbindelsen, icke minst västmakternas, med Antwerpen skulle kunna behärskas (Vlissingen-frågan åren närmast före 1914) och Belgien utförde även längs västra delen av sin nordostgräns försvarsanläggningar,

vilka visserligen angåvos vara avsedda att skydda vänstra flanken av belgarnas del av Maas-linjen men också voro riktade mot Holland. Båda länderna voro självfallet helt inställda på försvar. Deras utförda befästningssystem återspegla därför ganska väl de gällande operationsplanerna.

Spärrandet av den direkta gränsen mellan Frankrike och Tyskland genom Maginot- resp. Siegfriedlinjerna ökade sannolikheten för att offensiv i större skala från endera stormaktssidan skulle framföras utanför dessa befästningslinjer. Därigenom blevo utsikterna för i synnerhet Belgien men även för Holland att kunna förbliva neutrala allt mindre.

Holland.

Det system för fasta försvaret som var gällande ända till 1940 daterar sig i modernare form i stort sett från början av 1870-talet. Grundprincipen var centralförsvaret såsom det enda möjliga med hänsyn till landets geografi och resurser i övrigt. Ett försvar på detta sätt skulle omfatta provinserna Nord- och Syd-Holland med de viktiga hamnarna Amsterdam och Rotterdam samt spärrandet av inloppet till Ijsel-Meer (f. d. Zuider-See) vid örlogsbasen Den Helder. Detta blev »*Festung Holland*», vars huvudfront 1940 gick från Ijsel-Meers södra del i sydlig riktning mot Lek och därifrån till kusten.

Längre österut fanns *Grebbe-linjen* (namnet efter det vid Lek belägna lilla historiska slottet Grebbe ung. 24 km väster Arnhem) sträckande sig från sydöstra hörnet av Ijsel-Meer söderut till Waal och därifrån i huvudsak följande nyssnämnda flod i riktning mot Vlissingen. Längs *Ijsel* utfördes även en ställning, dock av enklare slag. Med viss anslutning till *Grebbe-linjen* hade i landets sydöstra del förberetts *Peel-linjen*. Det stora myrområdet Peel i provinsen Nord-Brabant bildade därvid ett ganska avsevärt hinder. Något mera direkt samarbete med belgarna i fråga om nyssnämnda försvarslinje torde icke hava förekommit. Detta var bl. a. en av orsakerna till den lucka som fanns mellan belgiska och holländska försvarssystemen och vilken i sinom tid kom tyskarna till godo (se vidare). För den långa, helt öppna gränsen mot Tyskland kunde Holland rimligen icke avse annat än gränsbevakning.

Framför *Festung Holland* och delvis även *Grebbe-linjen* kunde avsevärda terrängområden på sidan om järnvägarna och de stora chausséerna sättas under vatten. Ett enligt rådande uppfattning »normalt» anfallsförfarande med marktrupper mot nyssnämnda försvarslinjer skulle säkerligen vara förenat med betydande svårigheter. Därför måste tyskarna söka utfinna annat sätt. Detta blev uppbrytande inifrån av *Festung Holland*.

De närmare östra gränsen belägna broförbindelserna voro 1940 förberedda till förstöring och man hann i allmänhet förstöra dem vid det tyska anfallet. Däremot hade icke tillräckliga förberedelser vidtagits för spärrandet av vissa viktiga broar inne i landet (bl. a. Moerdijk, Rotterdam). Detta kom att få nära nog avgörande betydelse (se vidare).

Av här angivna försvarsställningar kan 1940 endast *Festung Holland* sägas hava varit mera fullständigt och modernt utbyggd, de andra voro i alltför stora delar otillräckliga.

Belgien.

Stommen i landets fasta försvarssystem grundade sig sedan gammalt på Antwerpenställningen, under årens lopp utsträckt till *Antwerpen—Gent (Schelde-linjen)*, samt fästningarna Liège och Namur (*Maas-linjen*). Efter första världskriget fullbordades *Albertkanalen* med tillhörande befästningar och vid krigsutbrottet 1939 återupptogs *Dyle-linjen* (Antwerpen—Namur, även benämnd K—W-linjen efter fortet Koningshoyekt vid Antwerpen och Wavre). Härutöver tillkommo enklare gränsspärrar i Ardennerna.

Avsevärda kostnader hade under åren före 1940 nedlagts på befästningar av olika slag i de nu angivna försvarslinjerna, bl. a. vid Albertkanalens östra del, på nord- och ostfronterna av Liège (fyra nya fort, däribland det bekanta Eben-Emael längst i norr) samt i Dyle-linjen. Den belgiske generalen Michiels säger i sitt nedan angivna arbete att utförda anläggningar på det hela taget väl motsvarade tidens taktiska åsikter. Den engelska och franska kritiken är icke lika gynnsam. Härtill må anföras att de belgiska befästningarna, liksom fallet ofta är i mindre stater, voro, även om i princip »riktiga», dock alldeles otillräckliga att motstå skickligt ledda anfall av välövade stormaktstrupper. Om dessutom under långa beredskapsperioder den militära utbildningen får stå tillbaka för mera populära arbeten torde styrkan hos förberedda försvarslinjer knappast ökas.

Det franska efter första världskriget framställda önskemålet att Maginotlinjen skulle fortsättas genom Belgien mot Antwerpen tillmötesgicks tidigare icke i den omfattning fransmännen ville. Detta berodde icke endast på de stora kostnaderna, den allmänna krigströttheten och strävan till neutralitet. Här inverkade även motsättningen mellan valloner och flamländare, vilka senare voro föga villiga bekosta och utföra befästningar för franska intressen. Krigsutbrottet 1939 ändrade detta läge, då genom Dyle-linjen anslutning nu kunde ske från Namur längs Maas till den franska försvarsgrupperingen. Då det tyska anfallet kom, funnos dock inga befästningar av betydelse mellan Namur och franska gränsen.

Det sedan första världskriget bestående militärfördraget med Frankrike utlöpte 1936 och blev icke förnyat av Belgien, vars ledning inför den alltmer hotande stormaktskonflikten ansåg att landet borde upprätthålla en strikt neutralitet och icke binda sig åt något håll. Trots upprepade framställningar från Frankrikes sida ville därför Belgien icke inlåta sig på några fullständigare militära förhandlingar i fråga om gemensamt uppträdande gent

emot Tyskland. Ännu så sent som våren 1940 vägrade de ledande belgiska generalerna (generalstabschefen Michiels och konung Leopolds stabschef och militäre rådgivare van Overstraaten) att lämna fransmännen annat än allmänna och vaga uppgifter om de belgiska planerna (enl. nedan angivna *La campagne de France*). Konungen som högste befälhavare fick naturligtvis en stor del av skulden härför och redan nu torde grunden hava lagts till den dåliga press han efter de följande händelserna fick hos västmakterna.

Frankrike.

Längs fronten mot Tyskland fanns från söder räknat först försvarslinjen vid Rhen, därefter den egentliga Maginotlinjen och vid gränsen mot Belgien vissa äldre men icke alltför omoderna befästningar. Under de senaste beredskapsåren hade de permanenta anläggningarna kompletterats med trupparbeten. Ang. det franska befästningssystemet se även Sv. Tidskr. 1953 sid. 448.

För uppfyllandet av önskemålet att förlägga krigsskådeplatsen utanför det egna landets gränser funnos två alternativ: antingen offensiv över den direkta gränsen mot Tyskland sålunda över Rhen resp. Maginotlinjen eller operationer i och genom Belgien event. även Holland. Det första syntes icke längre tillrådligt med hänsyn till den tyska arméns och Siegfriedlinjens allt mer växande styrka. För det andra alternativet borde sådan överenskommelse träffas med nyssnämnda båda länder att den franska arméns vänstra del eventuellt tillsammans med brittiska trupper senast omedelbart vid ett krigsutbrott kunde uppmarschera i Belgien resp. Holland antingen till försvar mot tyskt anfall eller till ett utgångsläge för egen offensiv mot Tyskland. Såsom av det följande framgår kunde någon dylik överenskommelse icke träffas.

Den högsta fransk-brittiska politiska och militära ledningen bedömde läget hösten 1939 så, att den offensiv som ställts i utsikt för att hjälpa Polen icke kunde företagas på grund av bristande resurser, och att det snabba förloppet av polska fälttåget med den därav följande möjligheten för Tyskland att förstärka sina trupper i väster, nödgade de båda allierade att tillsvidare förhålla sig avvaktande.

Vid uppgörande av operationsplanen rådde inom den franska ledningen i princip ingen tvekan om fördelen av att kunna framflytta operationerna för arméns vänstra del till belgiskt område. Vidare rådde tillsvidare allmän enighet om att man icke skulle gå längre in i Belgien än att färdig gruppering i vald linje kunde

hinna intagas före fienden. Gavs sedan möjlighet skulle en framryckning ske stegvis. Grundtanken borde vara offensiv in i Tyskland sedan tillräckliga krafter samlats.

Efter det fördraget med Belgien upphört att gälla fastställdes i augusti 1937 en grundläggande operationsplan (Plan E). Densamma gällde i princip även 1940 och innehöll beträffande de allmänna dragen på den franska vänstra flygeln i största korthet och utan några detaljer bl. a.:

I första hand gruppering till försvar vid gränsen mot Belgien. Från det tillstånd erhållits att inmarschera, framskjutandet av vänstra flygeln till anslutning med den belgiska Antwerpen—Scheldelinjen eller, därest nyssnämnda tillstånd gäves tillräckligt tidigt, till linjen Antwerpen—Namur. Om fienden blivit på allvar stoppad redan vid belgiska ostgränsen kunde den franska grupperingen framflyttas till linjen Albertkanalen—Liège—Namur. Särskild vikt skulle läggas vid att åstadkomma en gruppering med sammanhang med den belgiska så att det snarast bildades en defensiv front, vilken kunde hejda fientliga snabba framstötter. I allt tidigare skede borde renkonterstrid icke sökas. I ett kompletterande PM till planen säges ordagrant: »— — — om belgarna icke kalla oss förrän de blivit anfallna av tyskarna intet tvivel om att de icke hava medel varken till antal eller mäktighet att effektivt försvara sin front innan densamma blir genombruten, och vi skulle hava att löpa en renkonterstrids alla risker tillsammans med svårigheten att upptaga en retirerande armé — — —.» — Detta var just vad som sedermera hände i maj 1940. —

På grund av den belgiska neutraliteten kunde vid krigsutbrottet 1939 någon fransk inmarsch i Belgien tillsvidare icke äga rum. För densamma hade emellertid i stort sett tvenne alternativ utformats så långt ännu möjligt var: *plan Schelde (Escaut)* och *plan Dyle*, båda avseende anslutning till eller uppgående i motsvarande belgiska linjer. Bägge planerna hade vissa varianter, vilka här förbigås, samt inneburo även att en eventuell offensiv skulle framgå ur vänstra flygeln under det att de till Ardennerna grupperade franska styrkorna i stort sett skulle hava defensiv uppgift. Detta tog sig även uttryck i fördelningen av trupperna på så sätt att vänstra flygeln fick större tilldelning av bättre och rörligare linjeförband än fronten mot Ardennerna. I de båda planerna ingick även eventuell inmarsch i sydvästra Holland för anslutning med holländska armén. Ledande franska och engelska befälhavare ansågo dock att med hänsyn till de styrkor, som f. n. kunde stå

till förfogande, det tillsvidare vore klokare hålla sig till den förra planen och icke gå för långt fram. Däri instämde tillsvidare även högsta ledningen och *plan Schelde* blev gällande för de första krigsmånaderna.

Emellertid då i början av november 1939 underrättelser inkommo att tyskarna icke voro främmande för inmarsch i Holland beslöt Conseil Suprême (högsta allierade krigsrådet) att den avsedda fronten i Belgien skulle framflyttas trots att erforderliga krafter ännu icke stodo till förfogande. Därmed trädde *plan Dyle* i förgrunden. Då, som förhållandena nu voro, någon inmarsch i Belgien icke kunde äga rum innan detta land inträtt i kriget, var det för utförandet av plan Dyle en förutsättning att de franska arméerna hunno grupperas i ifrågavarande linje *innan* tyskarna nått så långt. Detta senare i sin tur var beroende av hur länge belgarna kunde hålla Albertkanalen—Liège—Namurlinjen. Det säger sig självt att för ett gynnsamt resultat borde därför de franska, belgiska och holländska arméledningarna samarbeta. Enär både Belgien och Holland fortfarande fasthöllo vid neutraliteten och vägrade varje form av effektivare militärt samarbete blev det närmare utarbetandet av plan Dyle för den franska ledningen förenat med många svårigheter och osäkerhetsmoment. I början av januari 1940 fick man genom handlingar tagna från en i Belgien störtad tysk flygare viss kännedom om då gällande tyska planer för anfall genom Holland och Belgien. Detta medförde ett något ökat men ändock alldeles otillräckligt samarbete med de båda länderna.

Den fransk-brittiske överbefälhavaren (general Gamelin) önskade, pressad av Conseil Suprême, att frammarschen till och grupperingen i Dyle-linjen skulle kunna ske på tre dagar. Undersökningar visade att detta knappast var möjligt, vilket dock icke medförde några principiella ändringar i planen. Inom det högre franska armébefälet rådde det heller icke enighet om lämpligheten av plan Dyle. Befälhavaren för franska nordostfronten (general Georges) anförde betänkligheter mot att genom plan Dyle med eventuell inmarsch i Holland skulle från början på vänstra flygeln engageras en stor del av de bästa franska trupperna, då kanske i stället tyskarnas anfall kom mellan Mosel och Maas — (vilket ungefär var vad sedan skedde). Kritiken i förutnämnda *La campagne de France* anser att general Gamelin nu bort meddela franska och engelska regeringarna, vilka som nyss anförts framdrivit plan Dyle, att detta var att sikta för långt och att tillsvidare

plan Schelde vore den som stod i rimlig proportion till de disponibla fransk-brittiska stridskrafterna och det allmänna tillståndet inom belgiska och holländska arméerna. En annan svaghet med plan Dyle var, som redan antytts, att den nionde franska armén (5 div. m. m.), vilken skulle grupperas utmed Maas från Namur till trakten av Sedan, en front av bortåt 80 km, till stor del bestod av reservtruppförband. Anledningen härtill var ledningens åsikt (se ovan) att uppgiften vid den nyssnämnda fronten tillsvidare skulle bli defensiv.

I Holland hade redan vid krigsutbrottet 1939 uppstått meningskiljaktigheter mellan överbefälhavaren och regeringen, att börja med i fråga om beredskapsgraden, men sedan även beträffande arméns gruppering. Regeringen ville bl. a. vid första allvarigare tyska anfall släppa Grebbe-linjen. Överbefälhavaren ansåg att då även Peel-linjen måste överges och därigenom skulle alltför många viktiga vägar lämnas öppna mot både landets inre och Belgien. Slutet blev ombyte av överbefälhavare i februari och avstående från att hålla Peel-linjen med starkare krafter. Något närmare samarbete med belgarna i saken synes icke hava förekommit.

Att den *brittiska expeditionskåren*, som 1940 uppgick till ca 8 div., fick en front inramad mellan två franska arméer torde i så måtto hava varit helt i enlighet med båda parternas önskan att då kunde England utan att äventyra den gemensamma krigsplanen variera storleken av sin truppinsats och fransmännen kunde förbehålla sig den operativa ledningen, vilket i annat fall kanske kunnat möta svårigheter, t. ex. om expeditionskåren insatts på en flygel el. dyl.

Den 20 mars 1940 blev *plan Dyle* fastställd i den form som gällde den 10 maj då det tyska anfallet kom. Planen innehöll då i stort (detaljerna förbigås här): De franska och brittiska trupperna skulle framföras till linjen Antwerpen—floden Dyle—Namur—Maas—Sedan. Eventuell inmarsch i Holland över nedre Schelde för anslutning till holländska försvaret. Den brittiska armén i mitten på båda sidor en linje Bryssel—Louvain. Norr därom belgiska armén. För inmarsch i Holland franska trupper.

Det tyska anfallet ansågs visserligen vara nära förestående men själva tidpunkten, sättet för utförandet samt var huvudstöten skulle sättas in voro okända. Trots många för hithörande spaning gynnsamma betingelser synes härvidlag västmakternas underrättelseväsende icke kunnat fylla sin uppgift. Enligt nedan angivna arbete av Marcel Chambord (pseudonym för en belgisk general)

utgavs ännu på em. den 9 maj för belgiska armén en order om upphävandet fr. o. m. följande dag av den sedan någon tid rådande permissionsspärren.

Den 10 maj tidigt på morgonen inföllo tyskarna i Belgien och Holland. Båda dessa länder begärde omedelbart hjälp och ungefär samtidigt gav den fransk-brittiske överbefälhavaren order att *plan Dyle* i hela sin utsträckning skulle träda i kraft.

Försvaret norr Liège och vid Albertkanalen bröts redan första dagen, och efter ytterligare ett par dagar voro de belgiska trupperna drivna från Maaslinjen. När så den 14 maj franska fronten i Ardennerna (Givet—Sedan) var genombruten uppgavs Dylelinjen utan någon större strid. Då tyskarna sedan snabbt nådde Kanalkusten förlorade också plan Schelde sin betydelse.

I Holland lyckades tyska luftburna trupper besätta och hålla viktiga punkter omkring Rotterdam, Delft, Leyden, Moerdijk etc. Tack vare den ovan antydda luckan mellan holländska och belgiska försvaret, samt att några av de viktigaste stora broarna bl. a. vid Moerdijk och Rotterdam oskadade tagits, kunde pansartrupper, vilka utan någon avgörande tidsförlust passerat Peel-linjen, i tid hinna fram till Rotterdam och förstärka de där hårt beväpnade luftlandsatta trupperna. Inför läget: tyska trupper, visserligen fåtaliga men välövade, inuti Festung Holland, fullständigt tyskt herravälde i luften, försvaret vid Albertkanalen och belgiska Maas brutet samt icke minst efter genombrottet i Ardennerna föga utsikt till hjälp från västmakterna beslöt holländska ledningen den 14 maj på em. att nedlägga vapnen.

I Belgien drevos de allierade med belgiska armén på vänstra flygeln allt närmare kusten, den 28 maj uppgav belgiska armén striden och den 4 juni var evakueringen vid Dunkerque slutförd.

Av de här skisserade försvarsplanerna, på vilka så mycket arbete nedlagts, kom ingen annat än indirekt att spela någon större roll för det ändamål vartill de voro avsedda, och efter endast fem dagars krig voro de icke längre aktuella.

*

Inför det snabba avgörandet i Holland och Belgien i maj 1940 må nu helt i efterhand den frågan ställas: Vad nytta hade de båda länderna, när det verkligen gällde, av sina fasta befästningssystem, på vilka både under fredstiden och första krigshalvåret dessa kostnader och detta arbete blivit nedlagda? Ett försök till skissering av förhållandena skall här i största korthet göras.

I *Holland* blevo de viktigaste försvarslinjerna (Grebbelinjen och Festung Hollands ostfront) aldrig utsatta för några allvarligare prov, när anfallet icke skedde på det sätt, man dittills antagit vara normalt. Den beräknade fördelen med hithörande befästningar infann sig därför aldrig. Tvärtom de med mycken omtanke förberedda och vid avsedd tidpunkt lössläppta översvämningarna låste även fast de egna trupperna och voro till hinder för sådana snabba omgrupperingar, som det nya läget med fienden inuti Festung Holland fordrade. Härtill kan för övrigt framhållas, att det holländska försvarssystemet under fredstiden icke frambragt eller eljest motiverat någon större manövreringsskicklighet hos ledning eller trupp.

Av *Belgiens* fasta försvarslinjer blev det endast om den främsta (Albertkanalen—Maaslinjen), som någon egentlig, dock alltför kortvarig strid kom att äga rum. De övriga (Dyle- och Scheldelinjerna) förlorade ju utan strid sin betydelse till följd av genombrottet vid franska fronten.

Under halvseket före andra världskriget torde fästningen Liège — den belgiska benämningen »Région fortifiée de L.» (RFL) är kanske riktigare — kunna anses ha varit den småstatsfästning, som låg mest utsatt för ett stormaktsanfall. Fästningens uppgift var spärrfästningens (Maasövergångarna), men varken under första eller andra världskriget kunde densamma fördröja tyskarnas frammarsch under någon avgörande tidsrymd. Detta förhållande kan giva anledning till tvivel, om fästningen inför gällande förutsättningar var »riktig».

Att 1914 års Liègefästning blev helt urkopplad som spärr efter endast ett par dagar och fullständigt erövrade inom något mer än en vecka, må tillskrivas den föregående långa fredsperioden med allt vad denna innebar ifråga om beredskap etc. på olika områden. Men på 1940 års Liège borde man ha kunnat ställa andra fordringar på uthållighet, om fästningens existens över huvud taget skulle vara berättigad.

Under mellankrigsåren hade i anslutning till eller inom RFL, som förut redan är nämnt, utförts Albertkanalen samt de fyra forten allt jämte tillhörande försvarsanordningar etc. i enlighet med dåtida ledande belgiska militära åsikter. Vid det tyska anfallet bröts försvaret vid Albertkanalens östra del och Eben Emael redan första dagen och de andra forten voro efter ytterligare några dagar oskadliggjorda. Den korta tid RFL kunde hejda tyskarnas frammarsch fick intet avgörande inflytande på dessas fortsatta

operationer. Det belgiska försvaret hade, oavsett ådagalagd tapperhet, visat sig vara alldeles otillräckligt mot stormaktens anfall. Man kan knappast säga att de på RFL nedlagda kostnaderna, tagna i alla former: befästningar, material, besättningar etc., givit avsedd utdelning. Hade befästningar i någon annan form eller ett försvarssystem med endast rörliga men välövade trupper betalat sig bättre?

*

Att tyskarna under de båda världskrigen så snabbt kunde bevinga permanenta befästningar berodde icke på tillfälligheter. Tysklands strategiska läge hade sedan långt tillbaka fordrat operationsplaner av principiellt offensiv natur. Därmed följde nödvändigheten att det militära redskapet, dvs. ledning, utbildning, material etc., blev inställt även på att snabbt bryta permanenta befästningar. Det »våldsamma anfallet»¹ mot dylika kunde i andra länder kanske fattas mera som ett teoretiskt diskussionsinlägg, men inom tyska armén var denna anfallsform en realitet, som gjordes till föremål för omsorgsfulla studier och förberedelser. Resultaten uteblevo icke heller.

Hollands och Belgiens kortvariga försvar 1940 får väl antagas ha definitivt avlivat det oskuldsfulla önsketänkandet, att en småstat med ofullständigt övade trupper i relativt dyrbara men ändock otillräckliga befästningar skall kunna motstå anfall av genomtbyggda stormaktstrupper. I detta sammanhang bör det icke heller förbises, att snabbt erövrande av försvarsställningar, på vilka kanske under lång tid avsevärda kostnader nedlagts, måste verka nedbrytande på folkmoralen. Kan det då för en mindre stat vara bättre att i stället för dylika otillräckliga befästningar ha välutbyggda rörliga trupper av alla årsklasser, även om detta under de värnpliktigas tjänstetid kanske måste ernås på bekostnad av fritidssysselsättningen och med användning av obekvämt arbetstid? Eller finnes måhända någon annan möjlighet till friköp från intensiv men på sina håll kanske impopulär militärtjänst?

Huvudsakliga källor:

La campagne de France mai—juin 1940. Paris 1953 (i serien *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*).

Général van Overstraeten: Vingt ans de politique militaire belge 1920—1940. Bruxelles 1945.

Général Michiels: Dix-huit jours de guerre en Belgique. Paris 1947.

Marcel Chambord (pseudonym): *Ombres et clartés de la campagne belge 1940.* Bruxelles 1946.

¹ Gammal term från den teoretiska befästningskonsten.